

ק ו י = מ א ע

המארה הרובצת על חכמת ישראל, שדרכה כבולה בתובה בלשון לועז, דאי שיתה נעוצה בעצם גבימת נצני חכמת ישראל בכלל. כתב העת "ציוטשריפט פיר די וויסענשאפט דעם יודענטימס" שהוציא יום טוב ליפמן צונגץ בלשון הגרמנית בשנת 1828 והנחשב כפותה וכסולל דרך לחקירות כאלו, שניתן להן במשך הזמן כינוי עברי בצמד מלים משונה ובלוית מרכאות, "חכמת ישראל", הוא הוא שהתזה הדרך לבאים אחריו ולא באחרונה גם לכני דורו במדינות המערב שהיו משתמשים בלשונות זרות לצרכי חקירותיהם, בראש ובראשונה בלשון הגרמנית. ומשתרבו מפיצי חכמת ישראל לארצותיהם השונות נתי רבו הלשונות, שבהן נכתבו ספרים, חבורים וגם נוסדו כתבי עת ובימות קבועות, מוקדשים כולם לחכמת ישראל ולענפיה המדובים.

ויש צדדים של שליטה, שנחפסה להם חכמת ישראל ושאינן לתלות הקולר באביה, בצונגי. כך למשל בצמיוס שדה החקר של חכמת ישראל. שונה היה בזה הרב מתלמידיו — צונגי לא עסק כמותם רק בחקירת תקופת ימי הביניים ולא הזניח את תקופת המקרא, אלא טיפל בהצלחה גם בכפורת המקרא, שבנוי חכמת ישראל ומספחיה נתרשלו בה, ולא זו בלבד אלא שאזנו היתה קשבת להדייהוזה, החל במאמרו על "יסודות לסטאטיסטיקה יהודית בעתיד" (גרונדליניען צו איינער קינפטיגען סטאטיסטיק דער יודען) שפירסם באותו כתב העת הנזכר, ח"א, עמ' 523. (גם פנעזאר מעלטע שריפטן, ח"א, עמ' 184) שניכרת בו השתתפות ערה בגודל התפוצה בזמנו, ואין צריך להאריך עד מה בוני חכמת ישראל היה מזוללים בחקר ההווה, ולזול שמקצתו נמשך גם עד היום (אנכי, יזכר כאן מה שמספר על צונגי בענין זה אפרים דיינרד בספרו "זכר דונות בת עמו", ח"ב, עמ' 152 בהערה "...עוד בשנת תרל"ג בשכתי כבית חכם עמנו הד"ר צונגי בברלין שאלני אם הנני יודע את ה' אייווק מאיר דיק פנים אל פנים וכאשר אמרתי לו, כי הוא אחד מאוהבי, ענני, כי לפי הנראה לא ידעו יהודי רוסיה לערוך חין סופר דברי הימים, ובהביטי עליו כמישתומם ענה צונגי לאמור: כן הוא, בירי נמצאות חוברות רבות מהסופר ההוא ובכולן מצאתי חומר לדברי הימים ואבקשך לאסוף למעני כל אשר יצא מעמו". ואמנם, בתקופת פעולתו הראשונית, ומי הרח עולם להשגת זכויות ומי טירחה לעקור את דברי הבלע והנאצה שצצו לרוב ונסמכו על חבוריהם הכריזניים של תיאולוגים נוצרים מימי הביניים, לא יפלא שראה הכרח להשיג המש בשפת אשכנז, אולם מה שעשה הוא לצורך גדול ובכוונה רצויה לדעתו, יצא תלמידיו כמין חומר ועשו לשונם יבדית כדבר של מצות, והם שפירונו. תנו ובינתנו בין כל העמים ועשהו. ת. הנויים, וממילא נעלו שערות בפני ישראל שאין לו אלא לשונה, הלשון העברית, שכן היתה חכמתנו, חכמת ישראל בגוים.

חכמי ישראל במזרח לא האמינו שאפשר בדרך פוזר נכסינו בין הנויים לרפא את ישראל פנישנותיו, ואלה שלא פיצו את רגש הנחיתות שלהם בהתרכיבות קיצונית, כתבו עברית והטביעו חיתמם העברי על חכמייהם תלמידיהם, במידה ששמרו על עצמאותם האישית על כל סוגלותיה להשתמש בלשון העברית. וכנודע היה ר' שלמה יהודה דאפפורט (שי"ר) העושה והמעשה בפניה זו הן ככות השפענו העצומה בזמנו והן ככות המופת לרבים לכתוב רק עברית (כמה ממאמריו שנתפרסמו גרמנית תורגמו או עובדו מעברית)

מבלי שיגרע מפרסומו ומעוצם השפעתו: כמלוא ניסיה. הרגיש שי"ר וצופה, להיבן תוליד דרך עקלתו זו של בלי הלשונות, וכשהגיע לכך לא נמנע מלחפז במאמר מדעי דברי תוכחה נמרצים בננות ההתנפרות, ונראה שקיוה כי תוכחתו תעבד חכמי דורו מן המערב מלכתוב בלשון זרה. דברי תוכחה אלה שילב לתוך הקדמתו הגדולה ל"מחברת הערוך" לר' שלמה פרחון בהוצאת זלמן שטרן בפרסבורג בשנת תר"ד (1844). אחרי ביאור מפורט למונח "לשון עברית מעורבת", לאסוד לשון מקראית בתור ספת האוצר הלשוני הננוז בכפדות שלאחריו ומיוגן של כל השכבות הלשוניות לאחדות אחת כשאין תהליך התפתחות זה של הלשון העברית שונה מקוי התפתחות של יתר הלשונות המתלכות באירופה הוא מוכיח ואומר: "...ובזמנים החדשים פעלו גם הלשונות החדשות איטלקית, צרפתית ואשכנזית על לשון זו המעורבת ונכנסו בה גם מהן קשורים חדשים ויפים, עד כי יצאו מאמרים מהרב המליין רנ"ה ונייול נפלאים מאד בנועם וביופו והדומא היותר נפלאה היא הקדמתו לשירי תפירתו, יש לנו אפוא עתה שפה עשירה ומושלמה, אשר לא יחסרון לה תיבות ומליצות והוראות לכל ראיון (רעיון?) נשגב עמוס או הד או ליוכזחים ומענות והוכחות, המיוחדת לאחינו. בני ישראל ולכל המכונים אותה וזה רק מאשר עברו לפנינו עמים שונים בזמנים שונים וצמחו והלפו וצמחו אחרים תד

תיהם ועם כולם היינו ביחד ולקחנו מהם כל דבר חכמה ומהלכי רעיונות החדשים, ואילו היתה לשוננו לו בתכנית כזאת מימים קדמונים אין ספק אצלי, שלא היו הנאונים מתחילים בכלל לכתוב חבוריהם ותשובותיהם בלשון ערבית אחרי שנתיהרו רק לקוראים מישראל ולא לעמים כלל (סבר שי"ר, כי מפני שלא היה לשון תלמודי ואדמי עוד נמדע צות אצלם בחרו בערבית"), ורק ההכרח לבד הניעם לכתוב בלשון זרה להם ואילו יכלו לכתוב בלשון זו המעורבת מעברית ותלמודית אשר נחרתבה אחר דיהם מאד ומצד נלית עתה אצלנו ולא היו צריכים ספריהם אחרי כן למעתיקים ולא נשאר עוד כמה וכמה ספרים מהם סמונים באוצרות עד היום מבלי אשר זרחה עליהם השמש ורק מאשר לא מצאו מעתיקים. וזה מוסר השלפל גם לחכמי דורנו אשר התחילו לכתוב עניני ישראל בלשון עם זעם, אשר אנחנו יושבים בתוכם, זה כותב אנגלית וזה כותב צרפתית וזה כותב אשכנזית ולו חכמו השכילו הבינו לאחריהם, לא עשו כזאת, כי אהרי איזה מאות שנים ישארו חיבוריהם מעופרים בעפר וימעטו המכונים בהם ומי יודע אם ימצאו מעתיקים; אלה האנשים כל מהי שבותיהם רק לקרוב בעיניהם בזמן ובמקום ולמקומות זלימים רחוקים לא יאכו לשלח שעפיהם ולא יחפצו לדעת, כי המציב נבולות עמים הציב גם נבולות לזמנים וללשונות, כמה לשונות נתישנו ומתו מהתהלך עוד בין ההיים וכמה

החולם על נאילת חכמתנו מבלי נבר נכנעו בעת נברו אחרות עליהן על ידי העמים אשר עשו להם שם במדעקי ארץ. זאת שפה הערבית, אשר פרחת כחבצלת, עוד לפני שבע מאות שנים, אבלה נבלה היום ואין שומע לה כי אם אחד מאלף ומי יודע אם לא זאת הדי הנטייה על איזה לשונות, אשר תפרתנה היום? ואולי יתישנו כל כך, עד שיצטרכו ביאור, כאשר הם מצדדים לכאר היום את הנכתב מהם בלשון ההיא לפני איזה מאות בשנים וגם מה יעשו אנשי בריר מניא אשר לא יבינו אשכנזית? ומה יעשו אנשי רוסיה וטורקיה שלא יבינו כל אלה הלשונות יחד? וכבר ראינו סדי כתב עוד ר' אברהם בן הרמב"ם ז"ל את ספרו בלשון ערבית כבר היה נרגש הצורך לחכמי פרובינציא לתרגם לפניהם ספר המורה מאבין ז"ל ללשון הקודש בשתי העתקות וכן מלפנים עוד ספר הכוזרי זכרומה עוד. לא כן לשוננו זו, המזבנת לעתות וגם לארצות רחוקות בקצה תבל מליה וכימי עמנו ימייה וימיה (וימיה), כימי השמים על הארץ, כאשר הורג לנו הבטחות הנביאים וקורות עתותינו הנפלאות מראש עד היום. אם גם יחשבו איזה חדשים להתייעל נגר הקיום הנפלא הזה של לשון עברית או זו המעורבת מעט משאר לשונות, לא יצלחו בלי ספק ולא תקום עצתם ולא תהיה...". לאמור, אם עוד יש הצדקה לערבית של חכמי ישראל בימי הביניים על שום עניות הלשון בזמנם בשמושים רבים הנחוצים לצרכי שאלותיהם ובעיותיהם, כלל וכלל אין להבין סיבת השימוש בלשונות אחרות בעניות הלשון, אחרי שהתרחבה וגדלה ולאור מצב כזה חטא שלא יכוּפָר הוא להם למשליכים את השפה העברית מאחרי נוּם, זדון והטאת דורות.

שמונים שנה לאחרי שנכתבו דברים אלה ודבר לא נשתנה, ספרות "חכמת ישראל" גדלה ועצמה כשרוב חכמיה כותבים לעוזה ורק קצתם כותב עברי, ונמשך החטא שחכמי המערב חטאו והתמיואו גם ארצות מעבר לים וגם ארצות שנקרבתן (הונגריה, אמריקה ועוד), כאילו קריאת אועקה של שי"ר לא היתה ולא נבראה והלעז פשה כספחת ואכל כל חלקה טובה. גם אלה שכתבו עברית ראו, לשם פרסמיה, לפרסם לפרקים בלשונה "המתהלכות" הרשמיות של חכמת ישראל (ראה כדוגמא ר"מ איש שלום פרידמן, שכתב רוב חבוריו עברית, וראכון לבו על שמושו בלשון זרה מבצר בין שימי חבורו הגרמני "אונקלוס אנד עפילס" למשל, בעמ' 26). היפלא איפוא אם פרץ ה. נ. ביאליק בקריאת אועקה אחרת במכתבו לעורכי "דביר" בשנת תרפ"ג, שבו הביע רוב זעמו על חכמת ישראל וחכמיה על חטא שחטאו ללשון העברית ש"בנגד בלשון עמם מתוך ידיעה ובהירה", וכמובן שמכללם יוצאים כל אלה חכמי המזרח והדרום שכתבו עברית, אלה "ודאי לא פללו מעולם כי יבוא יום והעקר חכמת ישראל משרשה ואילו קמו מקברם וראו בעיניהם מה שעלתה לכת גפוחיהם בסופה ומת עתה פני הבה, היהדות המערבית, ודאי היו קורעים בגדיהם ומתפלשים בעפר", ובהופעת מאסף מדעי עברי במרכז המעי רב בברלין ראה אות לשינוי מהלך וסימן מובהק לחזירה בחשובה.

היש צורך לומר כי שי"ר הזה, שכך העלה לה לחכמת ישראל הלועזית ואותו מאסף מדעי. לאחרי שמונים שנה לא הביא את אות ההפיכה... בואליק עקי דירתו מברלין לארץ ישראל, עשה ועישה להחזיר מחכמת ישראל זו לעברית, שנים מעורכי "דביר" מכהנים בירושלים בהר הצופים, אולם חכמת ישראל כמבנה נותנת וכנודל קריאת אועקה אחרונה שונה — גרל קריאת אועקה אחרונה.